

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (II. DEL)

OD SPREJETJA OSNOVNOŠOLSKEGA ZAKONA DO PRELOMA STOLETJA, 1870–1900

Uvod

Prispevek je nadaljevanje zgodovinskega opisa razvoja vrhniške osnovne šole (ljudske šole), ki je bil objavljen v prejšnji številki Vrhniških razgledov 12. Prispevek sloni, prav tako kot prvi, na arhivskih zapisih, ki jih vsebuje Kronika osnovne šole na Vrhnikih.¹ Poročila vrhniške šole so postala vsebinsko obsežnejša in bogatejša. Bralca popeljejo na področje državnih in cerkvenih praznovanj, seznanijo ga o učiteljih, ki so poučevali na šoli, poda informacije o mesečnih učiteljskih konferencah, novih avtonomnih državnih šolskih organih (krajevni, okrajni in deželni šolski sveti), nadzornikih, o širjenju šole, ustanavljanju ponavljalne šole, odprtju oddelka dekliške šole, kmetijskem tečaju ... Za lažjo umestitev vrhniške šole med ostale obstoječe šole na Kranjskem smo posegli še po literaturi² in prispevek popestrili s podatki iz zakonskih aktov.

V prispevku Vrhniških razgledov 12 obravnavamo začetke delovanja ljudske šole na Vrhnikih. Obdelali smo prvo obdobje do leta 1870. Na določenih področjih smo segli tudi dlje, vendar je bil osnovni namen prikazati delovanje šole do leta 1869. Pričujoči drugi del obravnava obdobje po sprejetju tretjega osnovnošolskega zakona, ko se je ljudska šola od na pol fevdalne (trivialke, glav-

ne šole in normalke) spremenila v enotno osnovno šolo, tj. ljudsko šolo, ki je ustrezala izobraževalnim in vzgojnim potrebam meščanstva. Liberalna meščanska družba je stremela po večji izobraženosti prebivalstva. Nasprotovanja glede uvedbe nove oblike osnovnošolskega izobraževanja so bila velika. V spremembi je bilo treba vložiti veliko energije, predvsem zaradi tistih, ki so bili zoper napredek. Debate v deželnih zborih so bile dolge. Mnogokrat je prevladovalo konservativno mnenje, kar je bilo zelo značilno za kranjski deželni zbor.³ Napredek družbe pa je zahteval temeljito reformo osnovne šole, ki naj bi razširila vsebino in izboljšala način in organizacijo osnovnošolskega pouka. Obstajala so prizadevanja, da se ustanovi čim več šol in da se izobraževanje učiteljskega kadra in učencev kakovostno dvigne.

Nova zakonodaja

Obdobje med 1868 in 1900 zaznamuje nova zakonodaja na področju ljudskega šolstva. Šola na Vrhnikih se je preoblikovala iz dvorazrednice v štirirazrednico, poleg deške šole so odprli oddelke tudi za dekleta. Zakonodaja iz leta 1869 je prinesla mnogo novega na področje osnovnega šolstva in s tem tudi na vrhniško šolo. Ta se je postopoma skušala približati standardom, ki jih je

postavljala nova zakonodaja. Za lažje razumevanje sprememb na vrhniški šoli si poglejmo, kaj so novega prinesli šolski zakoni in s tem bistveno vplivali na ureditev oziroma izboljšanje izobraževalnega sistema v monarhiji. Glavno vodilo nove zakonodaje – zakona o razmerju med šolo in Cerkvijo⁴ – je bila cepitev Cerkve od države in s tem posredni vpliv države na izobraževanje. Šola je prišla pod nadzor države. Veljala je enakopravnost ver, dostopnost šol vsem državljanom, brez razlike veroizpovedi. Vsi šolski predmeti so bili po zakonu neodvisni od Cerkve ali verske družbe, skrb nad veroukom pa je bila prepuščena Cerkvi.

Zakon o osnovnem šolstvu⁵ je prinesel moderno osnovno šolstvo. Praktično je uresničil splošno šolsko obveznost, saj je z njim zajel vso mladino. Povečal je število šol, ki naj bi se ustanovljale povsod tam, kjer je bilo po statističnem petletnem povprečju na območju ene ure hoda (kasneje 4 km) 40 otrok. Šolska obveznost je bila razširjena od šestega do štirinajstega leta. Obvezno šolanje je trajalo osem let. Na šolah je moralo biti več učiteljev in učilnic, na vsaj 40 otrok je moral biti en učitelj. Z deželnim zakonom o ureditvi, ustanavljanju, vzdrževanju in obiskovanju javnih ljudskih šol ter zakonom o ureditvi pravnega položaja učiteljskega stanu na javnih šolah⁶ je bilo poskrbljeno za kvaliteten dvig osnovnega šolstva in za kvaliteten dvig izobrazbe učiteljskega kadra. Ustanovljena so bila štirirazredna učiteljišča, tako moška kot ženska. Z višjo izobrazbo pedagoškega kadra se je dvignila njihova veljava in ugled ter posledično tudi gnotne razmere. Plača učiteljev je bila po novem zakonu v najnižjem draginjskem razredu 300 gld, v najvišjem pa 600 gld, v obeh vmesnih 400 in 500 gld. Definitivno nameščeni učitelji, ki so zadovoljivo opravljali svoje delo, so vsaki pet let napredovali za deset odstotkov zajamčene letne plače. Učiteljice so bile kot ženske manj plačane kot njihovi moški kole-

gi. Dobivale so samo 80 odstotkov učiteljske plače, in to ob enakih pogojih dela. Novi zakon je odpravil tudi skrb učiteljev, da bodo po prenehanju službovanja nepreskrbljeni,⁷ saj je njim in vdovam priznal pravico do pokojnin, otrokom-sirotam pa vzgojni prispevek do končanega desetega leta starosti.

Za Kranjsko je bilo značilno, da je rada varčevala zlasti v šolstvu in kulturi.⁸ Tudi položaj učiteljstva na Kranjskem je bil mnogo slabši kot v drugih avstrijskih deželah. Leta 1869 so v Kranjskem deželnem zboru obravnavali osnutek zakona o šolah in zakona o učiteljih. Predlog deželnega zakona je bil v dokaj konservativnem duhu in varčen, kar se je pokazalo pri odmerjanju učiteljskih plač in pri denarju, namenjenem za zidavo šol. Odbor se je izrekel tudi za šestletno šolsko obveznost namesto osemletne.⁹ A kljub vsemu je nova zakonodaja omogočila velik napredek tudi na Kranjskem.

Štiriletno izobraževanje na učiteljišču je bilo vse kaj drugega kot pa prejšnji dvoletni pedagoški tečaj. Zaradi pomanjkanja učiteljev je novi zakon dopuščal učiteljicam, da so lahko prevzele tudi poučevanje dečkov v nižjih razredih osnovne šole. Pred tem so poučevale le v nižjih razredih dekliških šol. Seveda so tudi dekleta morala končati štiriletna učiteljišča. Učiteljice naj bi učile predvsem tuje jezike, gospodinjstvo in ženska ročna dela. Pomanjkanje učiteljev na Kranjskem je bilo precejšnje, ker je večina dobrih odšla v druge avstrijske dežele, kjer so bile razmere boljše, predvsem pa plače višje.

V nekaterih manj razvitih predelih Avstrije, med katere je sodila tudi Kranjska, so prilagodili trajanje učiteljskega izobraževanja. To je pomenilo, da so izobraževanje skrajšali. Vsa obstoječa učiteljišča na Kranjskem so dobila tretji letnik leta 1870 in 1871. Četrti letnik so ustanovili kasneje. Prvi moški maturantje so končali šolanje julija 1878. Dekleta

na ženskem učiteljišču so prehitela moške, saj so prva končala šolanje že v šolskem letu 1874/75.

Omenili smo, da je zakon predvideval osemletno izobraževanje otrok od šestega do štirinajstega leta. Izjemoma je dovoljeval bolj zaostalim deželam monarhije, kot so bile: Galicija, Bukovina, Goriška, Gradiščanska, Istra in Kranjska, da so lahko prilagodile trajanje šolske obveznosti ali bolje, da so namesto osemletne obveznosti le-to skrajšale (skrajšana šolska obveznost).¹⁰ Kranjski deželni odbor je sprejel osemletno šolsko obveznost le za mestne in trške otroke, na deželi pa je bila dovolj šestletna obveznost. Skrajšana šolska obveznost je bila namenjena predvsem revnim, kmečkim in delavskim otrokom, ki jim je bila osnovna šola edina izobrazba.

Leta 1870 je liberalna šolska zakonodaja prelomila s fevdalnim pojmovanjem, »naj plača šolo, kdor jo obiskuje« in uveljavila dragoceeno spoznanje, da se osnovnošolski pouk ne tiče samo staršev in prebivalcev določenega kraja, marveč širše skupnosti. Sredstva za osnovno šolo so postala splošna družbena obveznost okrajev, dežele in države. Delež prispevkov o vzdrževanju šol je določal deželni zakon, in sicer sta za šolo skrbela občina in okraj. Če občinska sredstva niso zadostovala, je s finančnimi sredstvi priskočila na pomoč še dežela. Šolnine so se ponekod še obdržale, a so jih med letom 1871 in 1875 odpravili. Z odpravo šolnin je zmagalo načelo, da mora šolo vzdrževati družba z rednimi davčnimi sredstvi in ne več neposredno starši za šolo sposobnih otrok.

Učitelji in učiteljice vrhniške šole od 1870 do 1900

Ta del prispevka ne zajema natančnega pregleda vseh prihodov in odhodov učiteljev in učiteljic, ki so poučevali na šoli med 1870 in

1900. Število pedagoškega kadra se je v teh letih znatno povečalo. Sprva sta bila zaposlena le dva učitelja, a s širitvijo šole so zaposlili tudi potrebno število učiteljev. Šola se je povečala iz dvorazrednice v štirirazrednico. Dobila je še dekliško šolo in ponavljalni pouk s tečajem kmetijstva. Kmalu po letu 1870 so na vrhniški šoli zaposlili prvo učiteljico za poučevanje prvega razreda in za poučevanje ročnega dela. Sčasoma so odprli dvoletno dekliško šolo; in ko so se odprla vrata dekliške šole, so zaposlili še dve učiteljici, tretjo pa, ko so odprli tretji razred dekliške šole. Za pouk verouka je sprva skrbel le en katehet. Kasneje sta bila zaposlena kar dva, ki sta poučevala verouk v ponavljalni šoli in kasneje tudi na dekliški šoli.

Ravnatelj šole Leopolda Cveka¹¹ (1814–1896) smo omenili že v prispevku, ki je izšel v prejšnji številki Vrhniških razgledov, v številki 12. Omenjeni je služboval na šoli do leta 1874. Novo delovno mesto ga je čakalo pri Sv. Petru v Ljubljani. Kot začasni učitelj je nastopil Valentin Pin, ki je po odhodu učitelja Ivana Geigerja poučeval kot edini učitelj v obeh deških razredih vrhniške šole. Na Vrhnikih v času okoli leta 1870 ni bilo mogoče izvesti zakona o osemletnem izobraževanju. Občina ni imela potrebnih finančnih sredstev za učiteljske plače, niti za sanacijo oziroma gradnjo novega šolskega poslopja.

Za šolo se je začelo novo obdobje, ko je prišel aprila 1875. leta na mesto ravnatelja Vincenc Levstik (*1844, +1925).¹² Na vrhniški šoli je opravljal delo ravnatelja v obdobju, ki je obravnavano v prispevku. Šola je vodil vzorno. Postal je tudi okrajni šolski inšpektor, in sicer v šolskem letu 1882/83. A prav na začetku njegovega službovanja je doživel neprijetnost, ki pa v Kroniki vrhniške šole ni omenjena niti z besedo. Zadeva je zelo zanimiva tudi s stališča današnjih dni, zato jo bomo povzeli po Učiteljskem tovarišu leta 1875.

»O resnični zgodbi, ki naj bi veljala za vrhniško šolo. V zgodbi je opisana vrhniška dvorazredna šola, ki jo je vodil dvajset let ravnatelj, ki se ni brigal ne za otroke ne za samo šolo, niti za snago ... stari nadučitelj se ni brigal niti za nove zakone, ki so veljali že od leta 1869, vse to pa je zelo ugajalo duhovščini, zelo so ga spoštovali in mu želeli celo boljšo službo, kljub njegovi zanikrnosti. Učitelj se je dejansko preselil v letu 1874 in na njegovo mesto je prišel mlad, ki je bil poln energije in želje, da bi vse napake, ki jih je na šoli dobil po odhodu ostarelega učitelja popravil, trudil se je dan in noč za napredek šole – želel je v kratkem času vse napake popraviti in urediti. A žal je imel sovražnika domačega kaplana, ki je bil tudi šolski katehet. Ko je kaplan videl, da mladi učitelj z velikim navdušenjem vodi šolo, se je odločil, da bo omenjenega učitelja očrnil pred občani, začel je pisati v klerikalnem časopisu nenaklonjene članke o učitelju in ga pred prebivalstvom črniti. Vendar učitelj nadaljuje s svojim delom in se ne meni za zlobne opazke kaplana, se le-ta odloči še bolj zlobno nastopiti zoper učitelja, in sicer ga toži, da uči krivo vero. Sodišče, ki mu je bila tožba izročena, je vpeljalo zoper nadučitelja preiskavo, v kateri se je pokazalo, da je obtoženec nedolžen in po krivem obtožen. Obsodila pa je kaplana Antona Fetiha, in sicer za sedem dni zavora in plačanju sodniških stroškov 70 gld. Zaključek kratkega prispevka pa glasi: »Tako predragi bratec, se godi še danes s šolami, posebno v naši Kranjski deželi.«¹³

Levstik svoje nejevolje zaradi sodnega postopka ni prelil na papir in dogodka ni opisal v kroniki, ampak je svojo pozornost raje posvetil mladostnikom. Pomembnejše se mu je zdelo njegovo poslanstvo pedagoga in s svojimi problemi ni želel obremenjevati drugih ... Posameznikovo delo ocenjujemo skozi vse njegovo obdobje delovanja, na vseh področjih, zato predvidevamo, da je bil Cvek na Vrhniki priljubljen zaradi svoje predanosti glasbi. Na drugih področjih pa očitno ni tako blestel.

Z zgornjo epizodo o dveh ravnateljih, Cveku in Levstiku, smo prekinili tok informacij o zaposlovanju učiteljev na vrhniški šoli. Nadaljujemo s predstavitvijo pedagoškega kadra, ki je učil na šoli od 1875 do 1900. Drugo učiteljsko mesto je zasedel Franc Medič. Oba učitelja, Levstik in Medič, sta prevzela svoji delovni mesti oktobra 1875. Medtem je učitelj Pin odšel v Postojno in kmalu nato v Senožeče. Na šoli so zaposlili prvo učiteljico Terezijo Drašler, a prav dolgo ni ostala, saj je kmalu dobila drugo delovno mesto v Zagorju. Ob prihodu na vrhniško šolo je prevzela pouk v prvem razredu in začela je voditi pouk ročnih del za dekleta. S prihodom novega ravnatelja so začeli že novembra 1875 s pripravami za ustanovitev štirirazrednice. V ta namen so začeli preurejati šolsko poslopje. Preureditev je bila končana v jeseni 1877. V povezavi z razširitvijo šole je bil v juliju objavljen razpis za nova delovna mesta. Prijavilo se je 17 kandidatov, med njimi so izbrali Frana Stojca,¹⁴ Štefana Tomšiča in učiteljico Goltsch. Očitno učiteljica Goltsch ni ostala dolgo na šoli, ker o njej v kroniki ni nobenih podatkov. Predvidevamo lahko, da jo je kot pomožni učitelj za prvi razred kmalu zamenjal Franc Rus. Zaposlen je bil z letno renumeracijo 400 gld. Učil je v prvem in drugem razredu. Naslednje leto pa je kot katehet prevzel poučevanje verouka. Žal pa so bile plače učiteljev, ki so zasedli delovna mesta, nekoliko nižje od predvidenih 500, 450 in 400 gld.

Ko je Terezija Drašler, prva učiteljica na vrhniški šoli, našla novo delovno mesto, je njene učne ure začasno prevzel ravnatelj Levstik. Zaradi novih razredov in trenutnega pomanjkanja kadra so pouk organizirali malo drugače, kot je to bilo v navedi. Pouk so imeli višji in srednji razredi v ponedeljek, sredo in petek. V torek, četrtek in soboto pa po tri ure pouka prvi in drugi razred.

Opisna 1. Učbenična knjiga jasno i lako je izložila vse, čemu pravičar žel je naučiti. 1, 2, 3, 4, 10, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 84

[illegible]

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (II. DEL), 1870-1900 73

III. Statistične pregledne.

1. Število solodolžnih otrok v obče in sicer:
 - a) V začetku šolskega leta;
 - b) na konci šolskega leta.
2. Število otrok, ki so hodili v solo, in sicer:
 - a) V začetku šolskega leta;
 - b) na konci šolskega leta.
3. Število v šolskem okoliš solodolžnih otrok, ki niso bili vzprejeti v domačo ljudsko šolo, ker isti hodijo:
 - a) ali v druge ljudske šole ali sploh v druge šole, ali pa ker so
 - b) isti sploh iz kakršnega koli vzroka ostali brez pouka.
4. Število otrok iz tujih šolskih okolišev, ki hodijo v to solo.
5. Sumarični izkaz vseh otrok, ki hodijo v to solo po njih veri in materinem jeziku:
 - a) V začetku šolskega leta;
 - b) na konci šolskega leta.

Pri vseh statističnih pregledih je dečke ločiti od deklic, vsakdanje učence od ponavljalnih učencev.

B.

Kroniko vsakega šolskega leta je spisati najpozneje do začetka prihodnjega šolskega leta. V ta namen je dogodka vsakega šolskega leta vestno zabeleževati na poseben list, potem pa koncem šolskega leta gradivo urediti in prepisati v kroniko.

Kadar se navajajo ukazi in odredbe šolskih oblastev, poveljati je pri vsakem odloku tudi dotični datum in dotično število.

C.

Izključene so od šolske kronike vse polemične opazke in kritične presoje o sposobnosti in o delovanju raznih korporacij in posameznih oseb, ki so s solo v takšni zvezi. Izključena je tudi vsaka hvala ali vsaka graja o bivših ali o se zdaj obstoječih razmerah ali o šolsko-oblastvenih odredbah.

Kronika mora biti po vseh svojih delih od konca do kraja pisana kar najobjektivneje, jasno in priprosto, kratko in dostojno.

Na vsaki strani je ob kraji pustiti prazen rob, da se nanj zapisuje kratka vsebina vsakega odstavka.

Popisane liste je paginirati.

D.

Vsem članom učiteljskega zbora dotične šole je dopuščen vpogled v šolsko kroniko.

E.

Šolski kroniki je pridejati po abecednem redu urejeni osebni in stvarni imena.

so Simona Šmitka, a že naslednje šolsko leto je namesto njega vodil veroučne ure Štefan Rihar. Na vrhniški šoli so povišali učiteljem plače januarja 1891, in sicer s 650 na 700, s 500 na 600 in s 400 na 450 gld; le dvema se dohodki niso spremenili.

Jeseni leta 1893 je učiteljica Ivana Tominec zbolela, zato je bila odsotna do 11. maja 1894. Okrajni šolski svet je na Vrhniko poslal učiteljico Evgenijo Pehani, ki je začela nadomeščati bolno kolegico 25. septembra, in sicer na podlagi dopisa okrajnega šolskega sveta z dne 22. septembra 1893. Junija je zbolela tudi Ivana Vidic in dobila štirinajstdnevni dopust na osnovi dopisa okrajnega šolskega sveta, a ponovno zbolela v začetku julija 1894. V tem letu je bil zaradi bolezni začasno upokojen tudi Jernej Černe, ki je bil na šoli že od leta 1878. V letu 1894 je bilo zdravstveno stanje učiteljev na vrhniški šoli dokaj slabo. Skoraj vsak učitelj je bil krajši čas odsoten, nekateri pa so izostali tudi dlje. Tako je imel okrajni šolski svet v tem letu stalno nastavljeno suplentko, ki je imela precej dela. Kljub temu da so ustrezno skrbeli za nadomeščanje manjkajočih učiteljev, so stalne spremembe in menjava učiteljev v razredih slabo vplivale na napredek pri pouku.

Tudi v šolskem letu 1894/95 je bilo zdravstveno stanje učiteljev in učencev neugodno. Učenci so dlje časa kašljali, kar je bilo zelo moteče za pouk. Zboleli so tudi ravnatelj, učiteljica Ivana Tominc in Emilija Gherbaz. Ko se je izkazalo, da Tominčeva ne bo ozdravela, je bila začasno upokojena. Po njeni začasni upokojitvi so zaposlili učitelja Antona Arka.¹⁹ V omenjenem letu je na dekliški šoli začel poučevati verouk Luka Smolnikar. Stefana Riharja je pri poučevanju verouka 22. oktobra 1895 zamenjal Franc Košir; v istem šolskem letu je dobil službo tudi učitelj Alojz Luznik,²⁰ ki je poučeval vse predmete v prvem razredu deške šole. Luznik je prišel na izpraznjeno mesto

učiteljice Gherbaz, ki je dobila delovno mesto na Štajerskem.

V šolskem letu 1895/96 se je meseca septembra pojavila davica, novembra v Blatni Brezovici ošpice, v Sinji Gorici pa tifus. Zaradi ošpic je bil prekinjen pouk že 23. novembra. Ker se stanje ni izboljšalo, so podaljšali zaprtje šole do 2. januarja 1896. Anton Arko zaradi bolezni ni poučeval v mesecu februarju, marca pa je zbolela Ivana Vidic in je bila odsotna do 7. aprila.

Leta 1896/97 so odprli **ekskurentno postajo v Bevkah**. Višji deželni šolski svet pa je z dopisom 19. septembra 1896/768 določil, da je ekskurentna šola v Bevkah sestavni del šole na Vrhniki. Na matični šoli so za vodenje pouka na ekskurentni šoli določili učitelja Antona Arka. Arko je poleg obveznosti na vrhniški šoli, kjer je poučeval v drugem deškem razredu, poučeval še na omenjeni šoli sedem in pol ur na teden.

V šolskem letu 1896/97 ni bilo sprememb na področju zaposlovanja učnega kadra. Po bolezni in začasni upokojitvi je bil učitelj Černe leta 1897 imenovan za drugega učitelja v Šmartnem pri Litiji, kjer je tudi zaključil svojo učiteljsko kariero.

Na **dekliški šoli** so odprli še tretji razred. V poslopju stare šole zanj ni bilo prostora, zato so dekleta nastanili v Krištofovi hiši 62, na Hribu. Novo učiteljsko službo so podelili Franji Eržen, ki je končala študije v Gorici. Preden je prišla 15. februarja 1897 na Vrhniko, je službovala na Dobrovi in v Kranju.

Ravnatelj Levstik je moral v ljubljansko bolnišnico. Na oddelku za očne bolezni je bil od konca februarja do 21. aprila. V tem času so ga nadomeščali njegovi kolegi, učitelji vrhniške šole. Bolezen pa ni prizanesla niti Ani Pour, ki je dobila šesttedenski bolniški dopust. Za njeno namestnico je okrajni šol-

ski svet določil Ivano Tominc, ki je začela s poučevanjem 5. maja in zaključila s 3. julijem 1897, ko jo je deželni šolski svet znova začasno upokojil.

Naslednje šolsko leto 1897/98 je Anton Arko dobil dopust, da se je lahko v Gradcu udeležil risarskega tečaja za učitelje, kasneje pa še tečaja za deška ročna dela na Dunaju. V času odsotnosti ga je nadomestil učitelj Alojz Luznik. Šolski svet je sicer skušal dobiti namestnika za odsotnega učitelja Arka, a žal ga niso mogli dobiti. V ta namen je učiteljska konferenca uvedla v prvem in drugem razredu deške šole poldnevni pouk, ki je trajal dopoldne po tri ure za drugi razred in popoldne tri ure za prvi razred. Poleg tega pa je Luznik vodil tudi ekskurendni pouk v Bevkah. Vodenje pouka na tej šoli je prevzel 9. marca 1898. Namesto Smolnikarja je prišel v tem šolskem letu poučevat verouk Ivan Rihterič. Ivana Vidic je zbolela in je dobila bolniško od 12. marca do 8. maja. Tudi njenega izostanka niso mogli pri okrajnem šolskem svetu nadomestiti s primerno suplenco, zato so tudi na dekliški šoli uvedli poldnevni pouk. Za deklice tretjega razreda je trajal po tri ure zjutraj, popoldne pa so imele deklice drugega razreda pouka dve uri in pol. Deklice je poučevala Ana Pour. Franja Eržen je bila za stalno nameščena na vrhniški šoli 2. maja 1898. V letu 1898 pa je zbolel Alojz Luznik in dobil dopust. Znova so uvedli poldnevni pouk. Trajal je skoraj do konca šolskega leta, do 22. julija (26. julija je bilo zaključeno šolsko leto), poučevali pa sta Franja Eržen in Ana Pour. V šolskem letu 1898/99 je dobila Franja Eržen zaradi boleznin dopust v času od 5. novembra do 1. februarja 1899. V času odsotnosti jo je nadomestčala Rosa Rossmann. Februarja je Franja Eržen zaključila bolniški dopust. Krajevni šolski svet je Roso Rossmann zelo pohvalil za opravljeno delo.

Novi šolski zakon je uvažal **šolske učiteljske konference**, ki so jih sklicevali enkrat mesečno. Na njih so razpravljali o strokovnih zadevah. Potekale so po predvidenem dnevnem redu, vodili so natančne zapisnike. Učitelji so se na konferencah pogovarjali o pouku in vzgoji, šolski disciplini, vedenju šolske mladine v šoli in izven nje, učnih načrtih in smotrih, učnih programih, novostih na teh področjih, učnih pripomočkih, načinu in ciljih izobraževanja. Na mesečnih konferencah so obravnavali tudi razpise, odredbe o novih imenovanjih. Ob zaključku so sprejeli dnevni red za naslednjo konferenco. Velikokrat so imeli na dnevnem redu v obravnavanem obdobju tudi šolske prostore, ki niso ustrezali potrebam, a žal so vedno našli le začasne izhode.

»Na konferencah sta bila zelo aktivna voditelja šole Vincenc Levstik in Fran Stojec, poleg njiju pa tudi Leopold Cvek, Jernej Černe, Robert Ziegler. Nekateri med njimi so imeli tudi zanimiva predavanja. Leta 1876 je Vincenc Levstik predaval o jezikovnem pouku v drugem razredu, leta 1879 pa Fran Stojec o poučevanju zgodovine domovine in pa o zemljepisu na podlagi novega zemljevida za Kranjsko s podarkom na ljubljanski okolici. Leta 1888 je predavala Ana Pour o tem, 'Kako more šola v otrocih čute domovinske ljubezni in zvestobo vdanosti do presvetlega vladarja buditi in poživljati.' Leta 1890 je ista predavateljica govorila o disciplini, o pouku realij v štirirazrednicah pa Vincenc Levstik. Leta 1892 je predavala Ivanka Vidic o učiteljevem delovanju pred poukom in po pouku glede discipline ...«²¹

Učitelji na vrhniški šoli so imeli navado, da so se v času konference sestali s šolskim inšpektorjem, če le-ta ni bil prisoten na seji. Sestanek so prijetno zaključili s klepetom v bližnji gostilni pri gostilničarju Krištofu. Lokalna učiteljska konferenca je bila organizirana pozimi, vsak prvi ponedeljek v mesecu, v poletnih mesecih pa vsak prvi torek.

UČITELJI VRHNIŠKE ŠOLE²²

1878/79

Ime	Karakter/poklic	Razred	Tedenske ure
Levstik Vincenc	nadučitelj/ravnatelj*	4. razred	25 ur
Rus Franc	katehet	verouk 3., 4. raz.	4 ure
Zdražba Ivan	katehet	verouk 1., 2. raz.	4 ure
Stojec Franc	učitelj	3. razred	24 ur
Černe Bartol Jernej	učitelj/z.*	2. razred	21 ur
Šliber Avgusta	učiteljica/z.	1. razred	17 ur

1885/86 – dekliška šola

Ime	karakter	Razred	Tedenske ure
Levstik Vincenc	nadučitelj	2. razred	19 ur
Potočnik Tomaž	katehet	verouk na dekliški in ponavljalni šoli	7 ur
Šlakar Ivan	katehet	verouk na deški in ponavljalni šoli	9 ur
Stojec Franc	učitelj/d.***	4. razred	24 ur
Černe Barthol Jernej	učitelj	3. deški	29 ur
Tominec Ivana	učiteljica/d.	1. razred	17 ur

Dekliška šola

Ime	karakter	Razred	Tedenske ure
Jana Vidic	učiteljica	2. razred	22 in pol ur
Ana Pour	učiteljica	1. raz. in ponavljalna šola	27 in pol ur

* Nadučitelj = ravnatelj = vodja šole; ** z. = začasni učitelj; ***d. = definitivni - stalni, redni učitelj

Ime	Karakter/poklic	Razred	Tedenske ure
Vinko Levstik	ravnatelj-vodja	vse predmete v 4. r., kmetijstvo v ponavljalni šoli	25 ur
Ivan Rihteršič	katehet	verouk	9 ur
Fran Stojec	učitelj/d.	vse predmete v 3. r. in v ponavljalni šoli	29 ur
Anton Arko	učitelj/d.	vse predmete v 2. r. vse predmete v ekskurendni šoli Bevke Poučeval je le do 23. 2. 1898, ko je dobil dopust do konca šolskega leta, (risarski tečaj v Gradcu in tečaj za deška ročna dela na Dunaju).	19 ur 7 in pol ur
Alojzij Luznik	učitelj/d.	vse predmete v 1. r. 2. r. – deški 2. r. – deklice – petje Od 23. 2. 1898 je Luznik nadomeščal učitelja Arka. Dopoldne je poučeval 3 ure otroke 2. razreda, popoldne 2 uri 1. deškega razreda in vodil ekskurendni pouk v Bevkah.	18 ur 1 uro 1 uro 29 in pol ur

Dekliška šola

Ime	Karakter/poklic	Razred	Tedenske ure
Vinko Levstik	ravnatelj	v ponavljalni šoli	1 uro
Fran Košir	katehet	verouk	9 ur
Ivana Vidic	učiteljica/d.	vse predmete v dveh oddelkih 1. r.	25 ur
Ana Pour	učiteljica/d.	vse predmete v 3. r.	23 ur
Franja Eržen	učiteljica/d.	vse v 2. r. in ponavljalni	23 ur

Učenci

Zakonodaja leta 1869 je prinesla mnogo novega na področje osnovnega šolstva in s tem tudi na vrhniško šolo, ki se je postopoma bližala standardom, ki jih je postavljala država in na podlagi njega tudi deželni zakon. Seveda pa so te spremembe bile v okviru finančnega stanja same občine, ki je vzdrževala šolo. Tudi kroniko so začeli pisati drugače. V osemdesetih so iz nemščine prešli na slovenščino. Poročila so postala obsežnejša. Tako bralce popeljejo na področje praznovanja na šoli, obvestijo nas o učiteljih, krajevnih, okrajnih in deželnih šolskih nadzornikih, šolskih svetih, učiteljskih konferencah, o širjenju šole, ustanavljanju ponavljalne-nadaljevalne šole, odprtju dekliške šole.

Po novem državnem šolskem zakonu bi morali otroci obiskovati šolo od šestega do štirinajstega leta starosti, torej bi hodili v šolo osem let. A žal po vseh avstrijskih deželah ni bilo mogoče dobesedno izpeljati zakona. Dežela Kranjska, ena revnejših v monarhiji, ni imela dovolj finančnih sredstev, zato so v deželnem zboru po dolgih debatah in mnogih osnutkih le sprejeli deželni zakon, ki je bil kompromis med možnostmi dežele Kranjske in med zahtevami državnih oblasti. Sprejeli so zakon, ki je določal osemletno izobraževanje v večjih mestih, drugod pa je dopuščal krajši izobraževalni proces. Vrhnika je sodila med kraje, kjer osemletnega izobraževanja ni bilo. Na Vrhniku so dobili šestrazrednico šele leta 1909.²³

V prvem delu prispevka smo omenili, da je bila šola v sedemdesetih letih dvorazredna. Deklice so obiskovale pouk skupaj z dečki.

Na osnovi razpisa deželnega šolskega sveta z dne 19. aprila 1884/562 je bila šola ločena na deško in dekliško šolo. Dekliška je imela tri, deška pa štiri razrede. Deška je imela celodnevni, dekliška v prvem razredu poldnevni, v drugem in v tretjem pa celodnevni pouk. Razdelitev dečkov v posamezne razrede – oddelke, število učnih ur in posamezne predmete, učni smoter je predpisoval Učni načrt za štirirazredne ljudske šole. Predpisoval je nemščino kot obvezni drugi deželni jezik. Za trirazredno dekliško šolo je za prvi razred veljal Učni načrt za trirazredne ljudske šole s poldnevnikom, za drugi in tretji razred pa tisti za celodnevni pouk.

Ves čas delovanja vrhniške šole so na šoli vodili evidenco otrok, ki so bili vpisani v šolsko matico, in evidenco vseh otrok, ki so dejansko obiskovali šolo. Na prvih razpredelnicah so vodili le evidenco otrok, ki so obiskovali šolo. Šolsko matico so začeli voditi leta 1875. To je evidenca vseh šoloobveznih otrok, tudi tistih, ki šole niso obiskovali. Vodili so natančen popis prisotnosti in odsotnosti učencev in glede na to so ocenili njihovo vedenje: zelo pridni, pridni, manj pridni in zanemarnjeni. Kasneje so začeli zapisovati ugotovitve oziroma vzroke za odsotnost otrok. Obstajali so trije glavni vzroki za odsotnost otrok pri pouku. Prvi vzrok so spomladanska in poletna poljska dela, ko starši otrokom niso dovolili hoditi v šolo. Drugi zelo pogost vzrok je bila oddaljenost šole od domačega kraja. Tretji vzrok pa so bile hude zime in visok sneg. V zimskem času so učitelji mnogokrat skrajšali pouk, revnim učencem in učenkam pa so namenili topel opoldanski obrok.

Primeri evidenc, ki so jih vodili na vrhniški šoli:²⁴

1873/1874

razred	Šolski obisk			Opombe
	Dečki	Deklice	Skupaj	
I.	58	53	111	
II.	42	42	84	
skupaj	100	95	195	

1874/1875

razred	Šolski obisk			Pripombe
	Dečki	Deklice	Skupaj	
I.	43	42	85	
II.	31	31	62	
skupaj	74	73	127	

1875/1876

Šoloobvezni otroci			Šolski obisk		
Dečki	Deklice	Skupaj	Dečki	Deklice	Skupaj
357	332	689	154	133	287

Razred	Dečki	Deklice	Skupaj
I.	92	66	158
II.	62	67	129

1876/1877

Ljudska šola

Ponavljalna šola

Šoloobvezni			Šolo obiskujoči			Šoloobvezni			Šolo obiskujoči		
dečki	deklice	skupaj	deč.	dek.	sk.	deč.	dek.	sk.	deč.	dek.	sk.
329	273	602	191	149	340	101	100	201	68	63	131

Šolski obisk	I. razred	II. razred
Zelo pridni	75	57
Pridni	78	40
Manj pridni	23	22
Zanemarjeni	13	32

Po zgornjih razpredelnicah lahko ugotovimo, da je število otrok, ki so obiskovali vrhniško dvoletno šolo, iz leta v leto naraščalo, predvsem v letu 1875/76, ko se je vpisalo sto otrok več kot prejšnja leta – 300 otrok, naslednje leto pa še petdeset več.

Na začetku šolskega leta 1874/75 so učitelji na učiteljski konferenci izrazili željo po razširitvi šolskega pouka na štiri razrede, a zaradi prostorskih težav to ni bilo izvedljivo. Vprašanje je bilo pereče, zato so se novembra leta 1875 sestali s krajevnim šolskim svetom in z občinskimi zastopniki, a do konkretne rešitve problema niso prišli. Predlagali so sestavo posebne komisije. Kljub mnogim poskusom do izvedbe gradbenega plana ni prišlo. Oktobra naslednje leto se je sestala gradbena komisija. Prisotni so bili okrajni glavar, šolski inšpektor, gradbeni inženir in člani okrajnega šolskega sveta. Na sestanek so povabili še nekaj drugih zainteresiranih, in seveda tudi župnika Martina Šlibarja, saj so predvidevali pridobiti gradbeno parcelo na župniškem travniku med Lenarčičevo in Smukovo hišo. Želje niso bile izvedljive, zato so imeli tudi alternativo, in sicer zemljišče v bližini okrajnega sodišča. Končno so

prišli do zaključka, da bodo finančno zmogli le prenovo stare šole. Sklep o prenovi šole so sklenili 12. novembra 1876 na sestanku deželnega in krajevnega šolskega sveta. Stanovanji cerkovnika in učitelja so prenovili in preuredili v učilnici. Po prenovi se je šola iz dvorazredne razširila v štirirazredno. Deželni in krajevni šolski svet sta z otvoritvijo tretjega in četrtega razreda vrhniške šole še poskrbela za učni kader. Oktobra v šolskem letu 1877/78 so šla obnovitvena dela na šoli proti koncu, s poukom so začeli s prvim oktobrom.

Po prenovi šole v šolskem letu 1877/78, ko so pridobili nove prostore, se je število učencev povečalo. Število vpisanih otrok je sicer vsa leta nihalo; povprečno je bilo vpisanih od 300 do 400 otrok. Po letu 1884 se je število povišalo nad 400, a šele po ustanovitvi dekliške šole se je število otrok približalo številki 500 in jo včasih tudi preseglo.²⁵

Po navodilih šolskih svetov so na vrhniški šoli začeli voditi še natančnejše sezname otrok, tako šoloobveznih, ki so obiskovali redno ali ponavljalno šolo, kot otrok, ki so bili vpisani v šolsko matico, a so obiskovali druge izobra-

ževalne zavode ali zasebne inštitucije. Nekateri niso obiskovali ne vrhniške ne katere druge šole, ampak so bili doma. Vzrokov zato je bilo več: oddaljenost od šole, bolezen – telesna ali duševna in končno malomarnost staršev. Poleg tega so vodili številčne sezname smrtnih primerov. Vodili so evidenco obiska posameznih razredov, beležili odsotnost po urah: 0–10, 10–30, 30–50, in tiste, ki so presegli petdeset ur. Na podlagi teh razpredelnice so ugotovili, da so otroci bolj redno obiskovali ponavljalno kot pa redno šolo.

Primer iz leta 1877/1878²⁶

Obiskuje drugo izobraž. institucijo			privatni pouk			Umrli			Ne obiskujejo nobenega pouka		
d	dek.	sk.	d.	dek.	sk.	d.	dek.	sk.	d.	dek.	sk.
28	36	64	2	4	6	3	4	7	85	57	142

Otroci, ki so bili stari šest let in so bili od šole oddaljeni več kot uro hoda, so bili opravičeni in jim pouka ni bilo treba obiskovati. Večinoma je šlo za otroke iz Velike in Male Ligojne, z Lesnega Brda, Drenovega Griča, iz Blatne Brezovice itd., ki zaradi velike oddaljenosti niso mogli v šolo.

Primer iz leta 1878/1879

6-letniki

6 letni otroci			Druge ustanove			Privatni pouk			Umrli			Nobenega*		
d	Dek	sk	D	dek	sk	D	dek	sk	d	dek	sk	D	dek	Sk
55	41	96	17	17	34		4	4	12	20	32	110	82	192

Kot je videti, so vsa leta vodili natančne evidence šolskih otrok. Podatkov ni le za šolsko leto 1886/87. Kaže, da evidence ni bilo mogoče voditi zaradi epidemije kolere.²⁷

*Otroci, ki ne obiskujejo nobenega pouka.

Primer statističnih podatkov 1888/1889 in 1889/90²⁸

Šoloobvezni otroci, 6–12 let				Šoloobvezni otroci, 12–14 let			
dečki		deklice		dečki		deklice	
303		310		124		106	

Šole, ki jih obiskujejo dijaki

Celodnevna		Ponavljalna		Druge		privat.		srednje		obrtne		poklicne		doma	
d.	dek.	d.	dek.	d.	d.	d.	dek	d.	dek.	d.	dek.	d.	dek.	d	dek.
231	195	62	44	15	17	/	-	5	-	1	-	-		1	3

Vzroki izostankov

Telesne hibe, bolezni		Šestletniki		Opravičeni izost.		Neopravičeni izost.	
d	dek.	d.	dek.	d.	dek.	delo	polju
1	1	44	54	67	119	na	000

1889/1890

Šoloobvezni otroci, 6–12 let				Šoloobvezni otroci, 12–14 let			
dečki		deklice		dečki		deklice	
318		320		100		108	

Šole, ki jih obiskujejo

Celodnevna		Ponavljalna		drugje		Zasebn.		srednje		obrtne		poklicne		doma	
d	dek	d	dek	d	d	d	dek	d	dek	d	dek	d	dek	d	de
266	239	43	45	6	8	-	-	6	-		-	-	-	1	2
Odsotnost															
Telesne/duševne			Šestletniki – odalj.			Opravičeni izost.									
d	dek		d	dek		d		dek							
3	1		50	58		43		71							

Oblika zapisa statističnih podatkov o obisku šole, učencih na celodnevni šoli in ponavljalni šoli se je v šolskem letu 1892/93 precej spremenila.

Primer novega formularja za vodenje evidence 1892/1893

Šolsko obiskovanje	ŠTEVILO					
	Ljudska šola			Ponavljalna šola		
	d	Dk	sk	d	Dk	sk
Otroci 6–14 let	367	387	754	99	95	194
Redni obisk	239	223	462	10	16	26
Hodijo v drugo šolo *	8	2	10	1	2	3
Privatne šole *	-	-	-	-	-	-
Višje šole *	-	-	-	5	-	5
Brez pouka /telesna ali duševna hiba/	1	-	1	1	-	1
Po zakonu 29. 4. 1873	51	59	110	-	-	-
- oddaljenost	64	71	135	25	24	49
malomarnost staršev	4	32	36	57	53	110
Zakon, 29. 4. 1873	13	20	33			
Otroci, ki ne bivajo****	15	16	31	-	-	-
Starejši otroci*****	13	1	14	-	2	2
Dvakrat na teden*****	27	19	46	-	4	4
Število vseh otrok – vedenje						
Zelo pridni	47	117	164	2	11	13
Pridni	17	18	35	6	3	9
Ne posebno pridni	20	42	62	2	2	4
Zanikrni	183	63	246			
Otroci koncem leta – uspešnost						
Sposobni za višji razred	94	177	271	-	-	-
Nesposobni	67	48	115	-	-	-
Ne izprašani	106	15	121			

* To so učenci, ki obiskujejo druge šole: obrtne, zasebne, višje-ni podatkov katere.

**** Otroci, ki hodijo na vrhniško šolo, a ne bivajo stalno v občini in niso v šolski matici.

***** Otroci, ki niso več šolo obvezni, pa kljub temu hodijo v šolo.

***** Otroci, ki zaradi oddaljenosti hodijo le dvakrat na teden v šolo. Oddaljeni so več kot štiri km od šole in jim je šolska uprava dala posebno dovoljenje za obisk šole le dvakrat na teden. ²⁹

Nekaj staršev, ki so stanovali na Vrhnikih in v okoliških krajih in so spadali pod vrhniški krajevni šolski svet, so pošiljali otroke tudi na druge učne zavode. Bolj premožni so najeli privatne učitelje. Te otroke so imeli na vrhniški šoli evidentirane kot šoloobvezne otroke, ki obiskujejo druge šole. Kot smo že omenili, so imeli šestletni otroci, ki so bili oddaljeni od šole, možnost ostati doma. Zakon je opravičeval odsotnost tudi drugim otrokom, ki so bili več ur hoda od šole. Velikokrat pa so bili za to, da otroci niso obiskovali šole, krivi 'malomarni' starši. Med te so sodili, po mnenju učiteljev, starši, ki so ob kmečkih delih zadrževali otroke doma. V statistiki so navedeni tudi otroci, ki niso bili sposobni obiskovati šole zaradi psihičnih ali telesnih težav. Otrokom, ki so bili oddaljeni več kot štiri kilometre od šole, je šolska uprava izdala posebno dovoljenje, da so prihajali k pouku le dvakrat na teden. Prostorska stiska na šoli je mnogokrat preprečila, da bi v šolo sprejeli vse ukaželjne. Tako so vse do leta 1904 v šolo sprejemali sedemletnike, šestletnike pa zavračali. Velikokrat so izostankom botrovale tudi vremenske razmere, predvsem huda zima in mráz. Naj navedemo le nekaj primerov:

- 17. decembra v šolskem letu 1890/1891 je krajevni šolski svet odločil, da učitelji po petnajsti uri spuste domov šolske otroke iz oddaljenih vasi, da bi bili doma že pred nočjo.
- V zimskem času leta 1893 so otroci kar pet dni v mesecu (3., 4., 11., 17. in 31. januar) zaradi mraza in velike količine snega odhajali domov že ob 15.00. V učilnicah je bilo hladno, saj peči niso služile svojemu namenu. Komisija si je 17. januarja ogledala peči in določila, da se na pečeh naredijo leseni oklepi. S tem naj bi dosegli, da bi se toplota širila enakomerno po vsem prostoru.

- Tudi naslednje šolsko leto (1893/94) so bili zimski meseci neizprosni, tako hladni, da so morali otroci zapustiti šolo predčasno (27. oktobra, 7., 8. in 24. novembra).

Vrhniško šolo so obiskovali tudi nekateri otroci, ki niso bili vpisani v vrhniško šolsko matriko, in otroci, ki niso bili več šoloobvezni, torej so bili starejši kot dvanajst let, a so se želeli še naprej izobraževati.

Hrana za revne učence

Vrhniško šolo so obiskovali tudi otroci iz okoliških krajev. Večinoma niso bili iz premožnih družin. V zimskem času so v mrazu in snegu med odmorom hoditi domov na kosilo. Učitelji in dobrotniki vrhniške mladine so se odločili, da bodo tem otrokom omogočili opoldanski topli obrok, nekje blizu šolskega poslopja, da jim ne bi bilo treba hoditi domov. Začeli so zbirati denar za topli obrok in se z bližnjim lastnikom gostilne dogovorili glede priprave hrane in plačila obrokov. Najbolj se je angažirala Ana Paur, žena okrajnega sodnika, ki je v šolskem letu 1886/87 v mesecu novembru odprla šolsko kuhinjo za revne otroke, ki so živeli daleč od šole. Trud Ane Paur je bil kronan z uspehom. Zbrala je 142 gld in 50 kr. V sosednji gostilni pri »Stražišar« so revni otroci iz oddaljenih krajev dobili vsakodnevno kosilo. Na šoli pa so izdali navodila o poteku prehranjevanja. Otroci so v spremstvu učitelja odhajali na obed v gostilno. Učitelj je moral biti prisoten ves čas kosila. Prav tako jih je moral spremljati na poti nazaj v šolo. Prvo leto je dobilo kosilo 2428 učencev, gostilna pa je prejela 98 gld in 56 kr.

Tudi naslednje leto (1887/88) so nadaljevali s takšnim načinom pomoči. Pričeli so 22. novembra 1887. Razdelili so 2315 opoldanskih obrokov, nakazanih pa je bilo 92 gld in 60 kr.

Tretje leto organizirane prehrane se je začelo 16. novembra. Ker je to leto razsajala epidemija kolere, je bila šola v mesecu decembru, februarju in marcu zaprta. Učenci so dobivali hrano novembra in januarja. V teh dveh mesecih so razdelili kosila 576 učencem. V tem letu niso zbirali prostovoljnih prispevkov, ker je za poravnavo računa s krčmarjem ostalo dovolj sredstev iz prejšnjih zbiranj. Žal se tu podatki v kroniki ne ujemajo, saj je v drugem delu kronike omenjeno, da je bila šola zaprta od konca januarja do marca, torej kosil ni bilo mogoče deliti februarja, mogoče pa so jih delili od 2. do 24. januarja, kar bi ustrezalo drugi trditvi v kroniki vrhniške šole.

V gostilni so delili hrano vsa leta od meseca novembra do konca meseca marca. V letu 1890/91 so od 4. novembra do 24. marca revnim otrokom razdelili 2378 porcij. Gostilničarki Ani Stražišar so zanje plačali 95 gld in 12 kr. Največ zaslug za zbiranje denarja in organizacijo je prav gotovo imela Ana Pauer.

Dobrotniki so leta 1891/92 darovali denar, da so lahko otrokom nudili opoldanski topli obrok od novembra do konca marca. Razdelili so 1688 porcij, za katere je predsednik šolskega sveta gostilničarki plačal 63 gld in 52 kr.

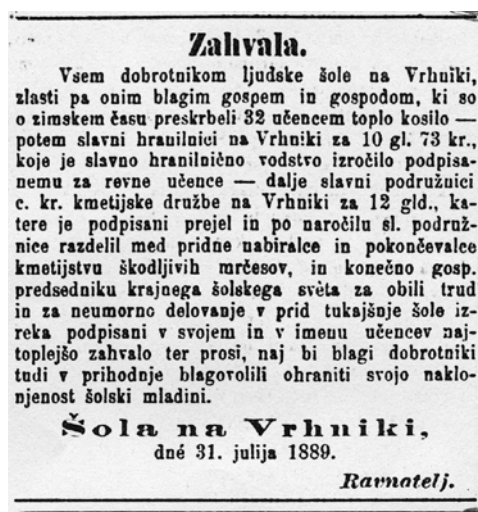
Tudi naslednje leto (1892/93) so otroci od novembra do marca dobivali brezplačno kosila v bližnji gostilni. V tem šolskem letu so razdelili 2455 toplih kosil, zanje so plačali 98 gld in 20 kr. V kroniki žal za to leto ni razpredelnice in popisa vseh dobrotnikov, ki so prispevali za prehrano otrok. Leta 1894 so razdelili 2249 kosil za 89 gld in 96 kr. Po letu 1892/93 pa je začel prostovoljne prispevke za kosila zbirati okrajni šolski svet.

Zima v šolskem letu 1895/96 je bila mila, zato otroci niso dobivali brezplačnega opoldanskega kosila. Že naslednje leto je zima

pokazala zobe in revni otroci so znova dobivali topel obrok. Razdelili so 639 porcij za 25 gld in 56 kr. Kakor vsa leta, ko je bila zima huda, so revni otroci tudi 1899/1900 v bližnji gostilni – pri Stražišarju v šolski kuhinji od decembra do konca februarja dobivali toplo kosilo. V decembru so v sedmih dneh razdelili 229, v januarju v 21 dneh 941, v mesecu februarju v 16 dneh 694 porcij, skupaj v 44 dneh 1864 kosil. Stroški so znašali 149 K, 12 h; poravnal jih je krajevni šolski svet.

Oblačila

Poleg denarja za hrano so dobrotniki denar namenili tudi za oblačila najrevnejših otrok. Tako je decembra 1888 Josip Gorup županu Gabrijelu Jelovšku podaril 100 gld za te otroke. S to podporo so 40 revnim in pridnim učencem kupili zimska oblačila. V navzočnosti župana, pedagoškega kadra in ostalih so jih razdelili otrokom 23. decembra, tik pred božičem. Tudi leto kasneje so razdelili otrokom oblačila, in sicer triindvajsetim revnim dečkom in triindvajsetim revnim deklicam. Dobrotniki, žal, niso omenjeni.

Zahvala dobrotnikom ljudske šole na Vrhniki (Slovenec, ponedeljek, 5. avgusta 1889, št. 177).

Dobrotniki³⁰, ki so prispevali denar za hrano najrevnejšim otrokom.

1886/1887

Ime	Prispevek gld	Kr	Kraj
Galle Marija	20	-	
Petrič Marija	10	-	Verd
Brilej Karolina	8	-	Vrhnika
Mulley Leopolda	16		"
Paeuer Ana	6		"
Mayer Ivana	4		"
Lenassi Frančiška	4		"
Lukman Minka	4		Ljubljana
Stegnar Viktorija	4		Vrhnika
Jansekovič Jožefa	4		"
Bohinec Roza	4		"
Obresa Karel	8		"
Kotnik Karel	8		Mirke
Komotar Anton	8		Vrhnika
Fraidl Jože dr.	6		"
Tršar Franc	6		Hrib
Lenassi Peter	4		Vrhnika
Koprivnikar Jože	4		"
Lasnik Jožef	4		"
Sitar Matija	4		"
Levstik Vincenc	4		"
Jurca jožef	1		"
Bricel Jožef	1		Hrib
Krištof Ivan		50	"
SKUPAJ	142	50	

1887/1888

Ime	Prispevek gld	Kr	Kraj
Galle Marija	25	-	
Petrič Marija	10	-	Verd
Jelovšek Marija	5		Vrhnika
Brilej Karolina	4	-	"
Mulley Leopolda	10		"
Ogrin Franc	4		Hrib
Paeuer Karel	6		Vrhnika

Kette Albert	4		''?
Mayer Ivana	4		''
Kapun Antonija	4		
Stegnar Viktorija	4		Vrhnika
Obresa Karel	8		''
Kotnik Karel	4		Mirke
Komotar Anton	8		Vrhnika
Tršar Franc	3		Hrib
Koprivnikar Jože	2		Vrhnika
Laznik Ivan Jožef	2		''
Sitar Matija	5		''
Levstik Vincenc	4		''
Jurca Jožef	1		''
SKUPAJ	117		

1889/1890

Ime	Prispevek gld	Kr	Kraj
Galle Marija	25	-	
Petrič Marija	10	-	Verd
Jelovšek Mari	5		Vrhnika
Brilej Karolina	4	-	''
Paeuer Ana	6		''
Mulej Leopoldi	10		''
Ogrin Franc	4		Hrib
Kette Albert	4		Vrhnika?
Mayer Ivana	4		''
Kapun Antonija	4		''
Stegnar Viktorija	4		''
Obreza Karel	8		''
Kotnik Karel	4		Mirke
Komotar Anton	8		Vrhnika
Tršar Franc	3		Hrib
Koprivnikar Jože	2		Vrhnika
Laznik Ivan Jožef	2		''
Sitar Matej	5		''
Levstik Vincenc	4		''
Jurca Jožef	1		''
SKUPAJ	117		

1889/1890

Imena	Dar	Namen
Galle Fran	20 gld	Za učila revnim
Kotnik Fran tovarnar – Verd	4 gld	Najpridnejšim učencem
Sl. Kmetijska posojilnica na Vrhniki	35 gld	20 gld učencem 15 gld učenkam – učila
Tomšič Miha posestnik – Hrib	Nova obuvala	4 dečkom 4 deklicam

1890/91

Ime	Karakter	Prispevek gld	Kr	Kraj
Galle Marija	Last. V Bistri	25	-	
Petrič Marija	Posestnica	4	-	Verd
Jelovšek Mari	Posestnica	4		Vrhnika
Paeuer Ana	Žena sodnika	5		"
Mulej Leopoldi	Posestnica	8		"
Froelich Marija	Žena posestnika	10		"
Obreza Karel	Poštni mojster	4		"
Komotar Anton	Notar	3		"
Koprivnikar Jože	dekan	4		"
Sitar Matej	"	5		"
Jurca Jožef	Posestnik	1		"
Gruden Ivan	Davčni ur.	1		"
Jelovšek Gabrijel	Župan	4		"
Tomšič Miha	Posestnik	2		Hrib
Lanski OSTANEK		16	13	
SKUPAJ		98	13	

1891/1892

Marij Galle	25
Leopolda Mulley	6
Marija Froehlich	5
Karolina Brilej	3
Marija Petrič	5
Marija Kotnik	2
Marija Jelovšek	1
Jera Novak	5
Karel Obresa	4
Gabrijel Jelovšek	2
Josip Lenarčič	2
Anton Komotar	3
Karol Mayer	1
Miha Tomšič	1
Ivan Gruden	1
Fran Tršar	1
Josip Ballis	1
Neimenovani	1
Posojilnica na Vrhniki	30
SKUPAJ	102

Bolezni

Na vrhniški šoli so med šolskim letom mnogokrat prekinili pouk zaradi bolezni. To je tudi čas hudih bolezni kolere, tifusa, škrlatinke, oslovskega kašlja, ošpic, davice. Med otroci je bilo nekaj smrtnih primerov, kar je zapisano tudi v kroniki.

Leta 1878/79 se je začel pouk 4. novembra zaradi epidemične bolezni davice (diphtheria).

Pouka zaradi bolezni nekaj časa ni bilo v letih 1882/83 in 1883/84. Leta 1882/83 niso imeli pouka od 14. decembra do 1. januarja. Veliko število otrok je zbolelo za vnetjem žrela (Rachenbräune).

Kolera je obiskala Vrhniko dvakrat. O epidemijah kolere smo pisali v zborniku Vrhniški razgledi št. 5 in 12.³¹

Okrajna oblastva so 1. decembra leta 1883/84 opozorila na epidemijo kolere³² (Blatternepidemie). Pouk je bil prekinjen do 2. januarja 1884.

Šolsko leto 1886/87 se je pouk začel šele 27. septembra, ker je to leto znova razsajala zlovešča kolera, a ta epidemija ni bila več tako huda, ker so že vedeli, kaj jo povzroča in so se izogibali onesnaženi vodi. Vrhničani pa so začeli tudi akcijo za napeljavo vodovoda.³³

Okrajno glavarstvo je leta 1887 izdalo priporočilo, da se šola zapre do 2. maja, ker sta razsajali dve nalezljivi bolezni, davica in škrlatinka (Scharlach).

Leta 1887/88 je bila učiteljica Ana Pour za božič pri bolni materi, ki je prebolevala kolero. Sledil je varnostni ukrep in okrajni šolski svetnik je od 3. do 15. januarja šolo zaprl.

V šolskem letu 1888/89 je bila šola zaradi epidemije kolere dvakrat zaprta, in sicer od 29. novembra do 2. januarja in od 24. januarja do 26. marca.

V šolskem letu 1893/94 je bila šola zaradi oslovskega kašlja zaprta osem dni (14. januar). Očitno je bilo, da je vsako leto na šoli razsajala kakšna bolezen. Tako je 1894/95 na šoli razsajal kašelj, a kronika ne navaja kakšen kašelj. Ker se je pouk nadaljeval, verjetno ni šlo za kakšno hujšo epidemijo. Mila zima pa je botrovala boleznim, ki so se razpasle v letu 1895/96. Na Vrhniki se je pojavila davica, v Blatni Brezovici ošpice, v Sinji Gorici pa so mnogi zboleli za tifusom. Zato ni bilo pouka od 26. novembra do 9. decembra. Stanje se ni izboljšalo, zato so termin podaljšali do 2. januarja 1896. Otroci iz Sinje Gorice so prenehali hoditi v šolo na podlagi ukaza okrajnega glavarja z dne 26. januarja.

Šolsko leto 1897/98 se ni začelo nič kaj obetavno. Veliko otrok je imelo oslovski kašelj. Vsi bolni otroci, ki niso prišli k pouku, so bili opravičeni.

V šolskem letu 1898/99 je prešlo brez hudih epidemij. V kroniko so zapisali, da je umrl učenec Fran Homovec, ki pa je že dolgo bolehal. Sošolci so ga spremljali k večnemu počitku. Med učitelji pa je zbolela le učiteljica Fani Eržen.

Zdravstveno stanje na prelomu stoletja pa je bilo slabo. Meseca maja je razsajala škrlatinka. Umrlo je 40 otrok. Med učenci vrhniške šole enajst:

Franc Nagode, učenec prvega razreda
Istinič Daniel, učenec drugega razreda
Ivana Petkovšek, učenka
Marija Rihar, učenka
Uršula Šušteršič, učenka
Viktorija Nič
Jožef Novak
Franja Iglič
Marija Homan
Marija Pelan

Med učitelji pa so zboleli: Iva Vidic – 22 dni, Fani Eržen – 3 dni, Ana Pour – 1 dan, Vinko Levstik – 8 dni, Alojzij Luznik – 5 dni.

Zaradi te epidemije je bila šola zaprta od 10. junija do 1. septembra 1900.

Cepljenje

Proti koncu 19. stoletja so začeli bolj skrbeti za zdravje otrok. Obstajale so sanitetne komisije, ki so si ogledovale šolska poslopja. Otroke so cepili. Dr. Marolt pa je imel več predavanj o nalezljivih boleznih (1893/94). Predavanja so poslušali prebivalci Vrhnik in pedagoški kader vrhniške šole. V šolski kroniki so vodili tudi evidenco o zdravstvenem stanju otrok in učiteljev, saj so učitelji morali nadomeščati obolele sodelavce v času njihove odsotnosti.

V šolskem letu 1891/92 je dr. Marolt začel cepiti šolske otroke proti kozam.³⁴

Leto kasneje je šolo obiskala sanitetna komisija v sestavi vrhniškega zdravnika Marolta in deželnega Kaplerja. Ostala člana nista bila strokovnjaka s področja zdravstva: župan Gabrijel Jelovšek, trgovec in posestnik v Verdu Karol Mayer. Člani komisije so si ogledali šolske prostore, stranišča, dvorišče in ostale prostore v poslopju. S prostori in higieno so bili zadovoljni, saj je bilo šolsko poslopje pospravljeno in čisto.

Ponavljalni pouk

Leta 1874³⁵ so na Kranjskem sprejeli zakon o ponavljalnih (nadaljevalnih) šolah, ki ni prinesel kakovostnega premika v smeri ustanavljanja ali vzdrževanja šol. Te naj bi obiskovali otroci do končanega štirinajstega leta. Pouk na ponavljalni šoli je trajal od novembra do marca. Dečki so hodili k pouku dvakrat na teden po dve uri, deklice pa le enkrat na teden.

V teh šolah so učenci ob nedeljah in praznikih ponavljali učno snov osnovne šole, tj. branje, pisanje in računstvo. Take ponavljalne šole so bile v mestih, trgih in večjih krajih. Z uvajanjem nedeljskih ponavljalnih šol so skušali nadomestiti pomanjkanje osnovnih šol. Namenjene so bile učencem, ki so zaključili obvezno šolanje.

Na Vrhniko so ponavljalno šolo odprli že v šolskem letu 1875/76. Pouk je bil organiziran ob nedeljah, in sicer od 8. do 10. ure za dečke in od 13. do 14. ure za deklice. Vodili so ga učitelji vrhniške šole. Ta pouk se je z razliko od običajnega rednega začel šele meseca novembra in končal že v mesecu marcu. Tako kot na redni šoli so imeli tudi na ponavljalni ob zaključku šolskega leta preverjanje znanja s končnim izpitom.

V šolskem letu 1879/80 so na ponavljalni šoli uvedli tudi poljedelstvo kot neobvezen predmet. Pri tem predmetu so višji letniki o polletnem semestru poslušali predavanja o vzgoji sadnega drevja. Kasneje je bil s ponavljalno šolo združen kmetijski tečaj, ki ga je dvakrat tedensko vodil učitelj Černe. Leta 1888 mu je deželni šolski svet dodelil dvoletni dopust. V odsotnosti sta ga nadomeščala eno uro na teden učitelj Levstik in učiteljica Ivana Vidic. Dečke je ravnatelj Levstik poučeval o kmetijstvu in sadjarstvu, učiteljica Ivana Vidic pa deklice o gojenju zelenjave in rož.

Podatkom o obisku ponavljane šole lahko sledimo po evidencah, ki jih je vrhniški ravnatelj vodil tudi za ponavljalno šolo. Skozi vsa leta je bil dejansko vpis od 50 % do 70 %. Prvo leto je od vseh 167 šoloobveznih otrok obiskovalo ponavljalni pouk 135.

V šolskem letu 1876/77 je obiskovalo ponavljalno šolo 126 otrok, 65 dečkov in 61 deklic. Šoloobveznih otrok je bilo 167.

Naslednje leto je bilo šoloobveznih 152 otrok, a pouka se je udeležilo le 88, 36 dečkov in 52 deklic. Iz kronike je razvidno, da so učenci v tem šolskem letu zelo vestno hodili k pouku.

Število po šolski matici se je v letu 1878/79 povečalo (234), a šolo je obiskovalo le 75 dečkov in 56 deklet, skupaj 131 učencev. Za razliko od redne šole so ti učenci redno obiskovali pouk.

Konec šolskega leta 1880 je bila izdelana tabela, po kateri je ponavljalno šolo obiskovalo le 68 otrok, moralo pa bi jih 121.

Tudi naslednji dve leti je bil obisk ponavljalne šole enak, 28 dečkov in 40 deklic ter 28 dečkov in 39 deklic.

V letu 1882/83 pa se je število učencev na ponavljalni šoli dvignilo na 127, in sicer je obiskovalo šolo 66 dečkov in 61 deklic, šoloobveznih pa je bilo v vseh teh letih okoli 171 otrok.

Že naslednje leto je obisk na ponavljalni šoli padel na 78 otrok. 1884/85 je obisk bil znova v porastu – 106 otrok, nato znova padec na 91 otrok.

V času kolere v šolskem letu 1886/87 je bila izdelana tabela, a je ostala neizpolnjena. Najbrž je bilo preveč izostankov, šola pa je bila tudi večkrat zaprta zaradi epidemije.

Tudi za naslednje šolsko leto niso navedeni podatki o obisku šole.

V šolskem letu 1890/91 je obiskovalo šolo 29 dečkov in 26 deklic, naslednje leto 33 dečkov in 16 deklic.

Leta 1892/93 je obisk upadel na 10 dečkov in 16 deklic. Morda je temu kriva huda zima. V letu 1892/93 so začeli voditi zelo natančne statistične podatke o šoloobveznih otrocih.

Od 194 šoloobveznih otrok je šolo obiskovalo le 26 dečkov in deklic; naslednje leto je bilo število nekoliko višje, in sicer 25 dečkov in 23 deklic.

Leta 1894/95 je od 144 šoloobveznih otrok ponavljani pouk obiskovalo samo 66 otrok. Naslednje leto pa je od teh 144 šoloobveznih otrok obiskovalo šolo kar 125 otrok.

1896/97 je od 166 šoloobveznih otrok obiskovalo pouk na ponavljalni šoli 71 otrok. Tudi naslednje leto obisk ni bil boljši, saj je od 175 šoloobveznih otrok hodilo k pouku le 73.

1898/99 je ponavljano šolo in z njo združen kmetijski tečaj končalo 28 učencev in 45 učenk. Iz novega načina vodenja popisa otrok je razvidno, da je od pet do osem učencev hodilo k ponavljalnemu pouku na druge izobraževalne institucije.

Vrt

Ponavljalni pouk in z njim povezan tečaj poljedelstva smo omenili že nekajkrat. Ne moremo mimo dejstva, da poljedelstva ne gre poučevati brez praktičnega znanja. Da bi se učenci poleg teorije v šolskih klopeh učili še praktičnih znanj, je bilo nujno pridobiti zemljišče. Kmetijstva in sadjarstva so se učenci učili pri ponavljalnem in rednem pouku. Vrt je bil zelo pomemben prav pri pouku kmetijstva, sadjarstva in vrtnarstva, zato ga moramo omeniti. Sprva ob šoli ni bilo vrta. Sčasoma so pridobili zemljišče blizu šolskega poslopja, kjer so se učenci seznanjali s kmetijstvom. Leta 1887/88 je dobila šola del zemljišča v t. i. Mežnarjevi dolini. Zemljišče je bilo kar precej oddaljeno od šole, zato si je krajevni šolski svet prizadeval pridobiti primernejši prostor. Pogovori so potekali z dekanom za zemljišče kaplanije. Končno so se dogovorili za zemljišče v velikosti 428 m². Na tem zemljišču je krajevni šolski svet z veliko vloženega truda uredil vrt za šolsko

mladino. Na njem naj bi raslo sadno drevje, kjer bi mladina spoznavala gojenje zelenjave in rož. Prva zasaditev je obrodila sadove že spomladi leta 1888, ko so posadili 125 drevesnih sadik. Za šolski vrt so učencem podarili sadike ravnatelj šole in drugi dobrotniki.

V kroniki beremo, da je bila leta 1894 na šolskem vrtu greda divjakov, greda pikiranec in več kot 600 žlahtnih dreves. Grede, kjer je raslo sadno drevje, so morale počivati tri leta. V tem času so jih dobro gnojili in na njih posadili zelenjavo. Leta 1895/96 so imeli na šolskem vrtu 600 divjakov, 565 požlahtnjenih dreves, 1 gredo pešk in 14 pritlikavcev; ob teh pa še cvetlične grede in grede z zelenjavo. Tudi naslednje leto situacija na vrtu ni bila drugačna. Na pomlad so izkopali 125 dreves, ki so jih razdelili med učence in zainteresirane posestnike. Te sadike so zainteresiranim posameznikom in učencem podeljevali vsako leto. Velika pridobitev šolskega vrta v letu 1897/98 je bil čebelnjak s šestimi panji. Leta 1898/99 je raslo na vrtu 250 divjakov, 525 cepljenih dreves, med njimi je bilo 9 pritlikavih dreves. V vrtu je bil del, ki je bil namenjen zelenjavi in cvetlicam. V omenjenem letu je bilo na vrtu 125 enoletnih sadnih dreves, razdelili so jih med učence in revne posestnike. V dopolnitev drevsnice pa so posadili 125 sadik.

V okviru pouka o poljedelstvu so otroci sodelovali tudi pri uničevanju hroščev in tako so 1895/96 zaslužili 20 K.

Dekliška šola

Marija Terezija je s splošno šolsko uredbo leta 1774 uvedla šolsko obveznost za oba spola in vse sloje prebivalstva. Deklice so obiskovale pouk skupaj z dečki. Sicer pa je prevladovalo prepričanje, da se dekleta tako ali tako naučijo vsega, kar je za življenje potrebno, doma pri materah. Naslednji šolski zakon iz leta 1805 – politična šolska usta-

va – je pri pouku predvidela ločitev deklic in dečkov. Na Slovenskem večinoma niso ustanavljali posebnih šol za deklice. Šolski zakon leta 1869 je uzakonil, da se dekliške šole ustanavljajo na osnovi deželnih zakonov o ljudskih šolah. Za Kranjsko je izšel tak zakon 1873. Določal je kot že prejšnji zakon, da se povsod, kjer dopuščajo razmere, ustanovijo dekliške šole in da se v mešanih šolah ločijo deklice od dečkov. To naj bi se izvedlo predvsem v mestih.

V 19. stoletju razmere na Kranjskem niso bile naklonjene dekliškim šolam. Šole so delovale v ženskih samostanih in pri zasebnikih. Prva javna dekliška šola v Ljubljani je bila Dekliška vadnica pri učiteljišču. Naslednja šola v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1875. To je bila prva slovenska dekliška ljudska šola – pri sv. Jakobu.³⁶

Če je Ljubljana dobila dekliško šolo šele 1875, ni čudno, da so na Vrhniki v mešani šoli ločili dekliški pouk od deškega šele 18. januarja 1886, ko so odprli prva dva dekliška razreda. Deset let kasneje, 15. februarja 1897, pa še tretji dekliški razred. Ker v stavbi, kjer je domovala šola, dejansko ni bilo več prostora, je tretji dekliški razred deloval na Hribu št. 62, v Krištofovi hiši. Novo mesto učiteljice je dobila Franja Eržen, ki je končala študije v Gorici. Pred tem je službovala na Dobrovi, v Kranju in Logatcu. Novo službo je nastopila 15. februarja 1897.

Ekskurentne postaje

Take šole so bile v krajih, kjer je bil prihod otrok v matično šolo onemogočen. Tam, kjer so to omogočala finančna sredstva, so ustanovili manjše eno- ali dvorazredne šole, ki so bile podrejene matični šoli. Na teh šolah so za pouk skrbele matične šole. Učitelj matične šole je hodil na ekskurentno šolo poučevati nekajkrat na teden. Vrhniška šola je imela ekskurentno postajo v Bevkah od

leta 1896/97, ko je Višji deželni šolski svet z dopisom z dne 19. septembra 1896/97 določil, da je šola v Bevkah sestavni del šole na Vrhniki. S tem dopisom je bila šola v Bevkah podrejena vodstvu ravnateljstva vrhniške šole. Pouk na šoli je vodil vrhniški učitelj Anton Arko.

V okolici Vrhnike je bilo nekaj krajev, iz katerih otroci niso mogli k pouku. To problematiko so mnogokrat obravnavali na učiteljskih konferencah. Končno so se zbrali 24. marca 1898 v občinski pisarni okrajni glavar Gozani, šolski nadzornik Zupančič, zastopniki krajevnih šolskih svetov Zaplane, Podlipe, Bevk in Vrhnike, da bi to vprašanje razrešili. Dogovorili so se, da bodo iz šolskega okoliša Vrhnike izločili vasi: Velika in Mala Ligojna, Drenov Grič, Lesno Brdo, Sap, Sinja Gorica in Blatna Brezovica. Novo šolo naj bi ustanovili v Blatni Brezovici oziroma v kraju med Blatno Brezovico in Sinjo Gorico. Dvorazrednico bi ustanovili v bližini Jakoba Kovača, vulgo »frtičarja«, in sicer za kraje Velika in Mala Ligojna, Drenov Grič, Lesno Brdo in Sap. Možnost bi bila tudi, da bi zgradili eno šolsko poslopje za vse vasi skupaj. Šola bi bila po načrtih v bližini Sapa in bi bila organizirana kot trirazrednica. V Bevkah bi ostala ekskurentna šola, a bi bila podrejena šoli na Sapu. V primeru, da bi se na Brezovici ustanovila dvorazredna šola, bi se ji priključila šola v Bevkah.

Zaradi financ pa so se odločili, da bosta šoli na Zaplani in v Podlipi ostali kot zasilni šoli, kajti občina ni zmogla dodatnih stroškov. Od omenjenih idej v obravnavanem obdobju ni bilo nič, le šola v Bevkah.

Pouk

Kako so se novosti šolskega zakona poznale na vrhniški osnovni šoli, vemo že iz prvih poglavij. V času sprejemanj novih zakonov je bila dvorazrednica.

Pouk je potekal v dopoldanskem in popoldanskem času in bil prekinjen z opoldanskim odmorom, ki je učencem omogočal, da so odhajali domov na kosilo. V šolski kroniki ni omenjen čas prihoda in odhoda otrok v šolo. Šole so čas priredile letnim časom in prostorskim možnostim, običajno je pouk trajal od 8. do 17. ure. Pouk so spremenili na poldnevni, ko za bolnega učitelja niso dobili nadomestila ali pa je primanjkovalo učiteljev. Pouk se je začel, razen redkih izjem (epidemija kolere leta 1886/87), jeseni, večinoma 16. septembra. Končal se je okoli 25. julija. Ob koncu šolskega leta so imeli učenci zaključni izpit, po opravljenem izpitu pa še svečano podelitev spričeval. Z leti je navada opravljanja izpita ob koncu leta zvođenela, tako da so učenci ob zaključku šolskega leta dobili le spričevala.

Začetek šolskega leta so dijaki začeli z mašo in klicanjem sv. Duha. Po maši so se otroci zbrali v razredih za prijavo oziroma za vpis. Sledila so oznanila za šoloobvezne otroke. S poukom so navadno začeli dan kasneje. Prvi dan po prijavi in vpisu učencev se je navadno v popoldanskih urah odvijala prva učiteljska konferenca prihajajočega šolskega leta. Mnogokrat se pouk na šoli ni začel ob predvidenem datumu. Za to so bili krivi razni dogodki. Naj jih nekaj naštejemo:

- razširitev šole – leta 1877/78 se je pričel pouk 1. oktobra
- davica – leta 1878/1879 se je začel pouk 4. novembra
- vnovičen izbruh kolere – leta 1886/87 se je začel pouk 27. septembra

Šolsko leto se je po navadi zaključilo ob koncu julija. Mnogokrat so pouk podaljšali tudi do 30. julija ali pa so s poukom zaključili nekaj dni prej. Zaključek šolskega leta so zaznamovali s slavnostnim zahvalnim bogoslužjem in z vsakoletnim zaključnim izpitom ter razdelitvijo šolskih naznanil. Pridnim otrokom je šolski svet ob tej priložnosti podaril molitvenike. Ob posebnih pri-

ložnostih pa so dobrotniki vrhniških šolarjev k darilom prispevali denarne prispevke. Omenili smo, da so učenci opravljali preverjanje znanja, vendar so ta preizkus velikokrat opustili. Nekaj primerov:

- Leta 1884/85 niso imeli zaključnega izpita zaradi bolezni ravnatelja in šolskega inšpektorja.
- Učenci so dobili spričevala leta 1888/89, ne da bi opravili zaključni izpit, in sicer zaradi epidemije kolere; pouk so prekini-li celo dvakrat.
- Tudi ob zaključku pouka leta 1893 učenci niso imeli zaključnega izpita (vzrok ni naveden).

Z zaključnimi izpiti so nehali v letu 1883 oziroma v kroniki o tem ni nobenih podatkov.

Maša

V šolskem letu 1892/93 se je zgodilo prvič, da je kronika navajala podatke o šolski maši. Učenci so hodili k maši ob torkih in petkih. Ob torkih so peli, v petek pa so molili rožni venec.

Prazniki

Na vrhniški šoli so praznovali državne in cerkvene praznike. Med državne so sodili osebni prazniki cesarja in cesarice, razne obletnice, poroke, smrti. Glede cerkvenih praznikov pa po pisanju kronike lahko sklepamo, da so v prvih letih po 1870 praznovali le praznik svojega zavetnika, šolskega patrona sv. Alojzija. Z leti pa je teh praznikov, zapisanih v kroniki, vedno več. Ob vseh praznikih so imeli slavnostne maše, kjer so učenci ob koncu peli šolske in domoljubne pesmi. Po končanem bogoslužju so se največkrat vrnili v šolsko poslopje, kjer so v okrašeni učilnici praznovali dogodek z

deklamacijami ter petjem domovinskih in ljudskih pesmi. Ob posebnih priložnostih pa je imel ravnatelj ali kakšen drug vrhniški veljak govor za vse navzoče. Posebne dogodke so še dodatno obeležili s proslavami in soudeležbo otrok. Ob takih priložnostih so bili učenci pouka prosti.

Posvetni-državni prazniki

4. oktobra so učenci praznovali god cesarja Franca Jožefa. V šolsko kroniko je zapisan šele v šolskem letu 1877/78. Vsako leto so se šolarji in učitelji že dan pred praznikom udeležili svečanega bogoslužja. Praznovanje so nadaljevali v šoli, kjer so jih učitelji seznanili s pomembnostjo praznika.

19. novembra so na šoli praznovali praznik v imenu cesarice Elizabete. To je bil dan, ko je praznovala god. Tako kot na cesarjev praznik so se tudi na ta dan udeležili bogoslužja v farni cerkvi.

»Dne 10. septembra 1898 je umoril grozoviti morilec Alojzji Luchen (op. avt.: morilec cesarice je bil Italijanski anarhist Luigi Luchen), doma iz Laškega, Genovi Njeno c. in kr. Veličanstvo presvetlo cesarico Elizabeto, katera je onde bivala zaradi svojega slabega zdravja. Strmel je nad tem krutim činom ves svet. Ona, ki je le dobrote delila in skazovala, morala je končati svoje vzgledno življenje na tako tragičen način, v največjo žalost cele mogočne Avstrije in v neizmerno žalost Nj. Veličanstva preljubljenega cesarja.

Šolska mladina tuk. šole je imela dne 19. septembra 1898 cerkveno opravilo za pokojno cesarico ter tudi Njenega Veličanstva god dne 19. novembra praznovala s sveto mašo v farni cerkvi sv. Pavla. R. J. P.»

To je tekst, ki je bil napisan v kroniko šole na začetku šolskega leta 1898/99. Tekst je bil v posebnem okvirju, ločen od ostalega in napisan s posebno skrbnostjo.

Enkratna praznovanja

24. aprila 1879 je šolska mladina na Vrhniki praznovala srebrno poroko cesarja in cesarice. Proslava se je začela že v zgodnjih jutranjih urah z mašo in pesmijo »Ite missa est«. Po maši so učenci v šoli prisluhnili ravnatelju, ki je govoril o pomembnosti tega praznovanja. Sledile so deklamacije in patriotske pesmi. Po štirinajsti uri so se šolarji znova zbrali v šolskem poslopju, nato pa so po dva in dva, skupaj s skupino muzikantov in komitejem (odbor) za pripravo proslave, odšli na glavni vrhniški trg. Tu so jih pogostili in dobili karte za tombolo, sreča je bila naklonjena vsem revnim otrokom.

10. maja 1881 so praznovali poroko kronskega princa Rudolfa z belgijsko princeso Stefani. Po cerkveni proslavi je sledilo še proslavljanje v šolskem poslopju. Kot po navadi je sledil slavnostni govor ravnatelja ter nazadnje še deklamacije in petje. Ob tej priložnosti so vsi učenci dobili v spomin knjižico Kron princ Rudolf in še druga darila.

V šolskem letu 1889 so prejeli vest o smrti princa Rudolfa. 5. februar je bil zato razglašen za dan žalovanja.

11. julija 1883 so v Avstriji praznovali 600-letnico pripadnosti Kranjske Avstriji. Program proslave je bil zelo svečan in primeren praznovanju tako visokega jubileja. Krajevni šolski svet je celo dovolil, da se je šolsko poslopje obnovilo. Za to priložnost so izdali spominski kovanec. Učencem pa so ob tej priložnosti razdelili urice. Praznovanje se je začelo ob enajsti uri v farni cerkvi. Učenci in učitelji so bili pri maši, kjer so ob koncu zapeli ljudske pesmi. Po opravljenem bogoslužju so imeli interno praznovanje v učilnici četrtega razreda, ki so jo v ta namen okrasili. Po programu je sledil slavnostni govor predsednika šolskega sveta Jansekoviča, nato deklamacija

učencev 'Rudolf Habsburški, grof habsburški'. Šolski zbor je zapel Avstrija moja ter še ljudske pesmi. Po končani proslavi so tamkajšnje gospe otrokom delile sladice in češnje.

15. julija 1883 je Franc Jožef potoval v Logatec in Idrijo. Vrhniška mladina ga je pozdravila na Verdu v spremstvu učiteljev, ostalih prebivalcev Vrhnike in okoliških krajev. Množica ga je pričakala na peronu ob šestih zjutraj. Ko se je peljal mimo, so mu pomahali in ga navdušeno pozdravili z vzklikom »ŽIVJO«. Pozdravilo ga je 500 učencev, ki so mu mahali z okrašenimi spominskimi zastavami, deklice z rožami v rokah ... Ko se je cesar vračal z obiska, ga je na verdskem peronu navdušena množica znova burno pozdravila. Zapisovalec vrhniške šolske kronike je v zapisu dodal, da so bili učenci in učitelji ter drugi udeleženi pogoščeni s kruhom, klobasami, šunko, vinom in pivom.

2. decembra 1888 so na Vrhniki praznovali 40-letnico vladanja njegovega veličanstva Franca Jožefa. Ob tej priložnosti so pripravili veliko praznovanje, pri katerem so sodelovali učitelji in učenci. Pripravljalni odbor je pripravil program. Na predvečer proslave so okrasili in osvetlili glavni vrhniški trg. Na dan praznovanja so se zbrali ob deseti uri, opoldne so imeli slavnostno kosilo, popoldne ob 15.00 je imel govor deželni predsednik Jože Pokljukar. Ob 16.00 je bila otvoritev novega mostu čez Ljubljano. Most so poimenovali po Francu Jožefu. Ob 17.00 je sledila prava šolska proslava s programom, in sicer: govor ravnatelja šole, zasaditev lipe ob državni poti, petje in deklamacije učencev, pogostitev otrok, splošna zabava in odhod domov po Ave Mariji.

Praznovanje je bilo zelo dobro organizirano. Vse je potekalo po predvidenem programu organizacijskega odbora.

Vrhniška šola je 2. decembra 1898 praznovala **50. obletnico** vladanja Franca Jožefa I. Zaradi žalovanja po umrli cesarici Elizabeti je bilo praznovanje skromno. Imeli so mašo v farni cerkvi pri sv. Pavlu. Poleg šolske mladine so bili prisotni tudi učitelji, učiteljice in prebivalci Vrhnik in okoliških krajev. Po bogoslužju so se vrnili v šolsko poslopje, kjer so nadaljevali s proslavo. Praznovali so le učenci tretjega in četrtega razreda, deklice drugega in tretjega razreda in učenci ter učenke ponavljalnega razreda. Govornik je bil ravnatelj, ki je učence spodbujal k ljubezni in zvestobi cesarju in cesarski hiši. Učenci so zaklicali »Slava« in zapeli prvo kitico cesarske pesmi. Učenci in učenke prvega in drugega razreda so dobili v spomin cesarjevo podobo. Mladina višjih razredov in ponavljalne šole pa županovo knjižico Naš cesar Franc Jožef I., drugi pa Hubadovo Cesar Franc Jožef I.

Cerkveni prazniki

21. junija so vsako leto praznovali god šolskega patrona **sv. Alojzija** v cerkvi sv. Trojice. S sveto mašo so obhajali slovesnost šolskega patrona. Po maši so dobrotniki šolske mladine obdarovali z jestvinami. Včasih so otroci zaigrali igro za mladino Čarovnica ali Indijski siroti s prologom Kolumbovo jajce ali kakšno drugo igro. Nato so deklamirali, peli šolske in domoljubne pesmi. Slovesnost so zaključili s cesarsko pesmijo. Slovesnost pa ni bila vsako leto enaka. Tega šolskega praznika so se udeležili mnogi občani, predvsem starši učencev.

Leta 1883/84 je Miha Tomšič, posestnik in krajevni šolski svetnik, doma s Hriba, na dan sv. Alojzija šoli podaril zastavo. Ob tej priložnosti so učenci in učitelji odšli v cerkev k maši in bogoslužju. Sledil je govor o pomenu zastave. Na koncu je predavatelj poklical mladino h krščanskemu načinu življenja, k pridnosti, hvaležnosti do staršev

in učiteljev. Ob koncu prireditve pa so otroci zapeli ljudske pesmi, imeli zahvalni govor za dobrotnike. Zaključili so s pesmijo in deklamacijami ter pogostitvijo otrok s štruklji in češnjami.

Velikokrat so učenci ob tej priložnosti nastopali z igrami, deklamirali so in peli šolske in domovinske pesmi.

Leta 1890/91 je šolska mladina kar štiri dni (18., 19., 20. in 21. junija) praznovala 300-letnico smrti šolskega patrona sv. Alojzija.

Sveti zakramenti (spoved in obhajilo)

Leta 1881/82 je bilo v kroniki prvič omenjeno, da so učenci prejeli sveto obhajilo. V naslednjih letih pa so bila poročila o obhajilu redna.

V šolskem letu so morali učenci in učenke štirikrat k spovedi.

Učenci in učitelji so se udeležili tudi procesij. Prvič so udeležbo na procesiji zabeležili v šolsko kroniko leta 1884/85. Krajevni šolski svet je učencem odobril tri proste dni, in sicer od 31. maja do 2. junija (enako se je zgodilo tudi naslednje leto), tako da so se lahko udeležili procesije skupaj z učitelji. Šolska mladina se je z učitelji udeležila procesij ob Veliki soboti, dnevu sv. Marka, za križev teden in ob prazniku sv. Rešnjega telesa.

Pokojniki

V šolskem letu 1889/90 sta na Vrhnik umrla dva mecena vrhniške šole in dobrotnika šolske mladine. To sta Karol Galle in Fran Kotnik.

3. maja je v svoji graščini v Bistri umrl Karol Galle. Bil je prijatelj in podpornik mladine. V znak hvaležnosti so se dijaki in učitelji polnoštevilno udeležili pogreba. Učenci so šli z učitelji do Verda. Pokojnika so spremili do

»Kraljevša«, kjer so naredili špalir in se od nje- ga poslovili, ker so ga prepeljali v Ljubljano.³⁷

15. avgusta 1889/90 je umrl Fran Kotnik, tovarnar in posestnik v Verdu. Bil je velik podpornik mladine. Mnogokrat se je spomnil nanjo in volil 200 gld, ki so bili naloženi v vrhniški hranilnici. Obresti od naloženega denarja pa so služile za podporo revnim učencem. Pogreba se je udeležila vsa šolska mladina in učitelji. Ob tej priložnosti je Miha Opeka, nekdanji učenec tukajšnje šole, ki je v omenjenem času študiral v Rimu, svojemu dobrotniku daroval sliko gospoda Kotnika s spomenico. Sliko so hranili v šolski pisarni.³⁸

10. februarja 1887 je umrl okrajni zdravnik Matija Jansekovič, ki je kot predsednik krajevnega šolskega sveta ves čas zastopal interese šole.

22. februarja 1887 je po težki bolezni umrl Martin Šlibar, dobrotnik šole in svetovalec. Šoli je daroval harmonij in veliko cesarjevo sliko. Knjižnici je podaril skoraj tretjino knjig, ki jih je imela šolska knjižnica. Bil je vesten inšpektor, vedno je sodeloval pri zaključnih izpittih.

Šolska mladina se je skupaj z učitelji poslovila od obeh pokojnikov.

Zaključek

Prispevek je zaključen z letom 1900. Večinoma je nastal prav na osnovi šolske kronike, ki so jo, tako predvidevamo, pisali šolski ravnatelji. Vse do leta 1889/90 je pisana v nemščini, v gotici, ki je pisava takratnega časa. Po tem letu so dogodke zapisovali v slovenščini. Kronika vrhniške šole je neizčrpen vir podatkov. V pričujočem tekstu žal ni bilo mogoče vključiti vseh navedenih podrobnosti. Morda bomo izpuščene zanimivosti objavili v eni izmed naslednjih števil Vrhniških razgledov.

Poseben prispevek bi si prav gotovo zaslužil pregled dela in pregled sestave deželnega šolskega sveta ter okrajnih in krajevnih šolskih svetov. Prav tako bi bilo možno preučiti arhivsko gradivo v zvezi s šolskimi nadzorniki, predvsem o vrhniških krajevnih nadzornikih.³⁹

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka Vrhnika – VRH 48, knjiga I. in II.
Več o arhivskem gradivu in možnosti uporabe sekundarnih virov bralec lahko najde v prispevku Aleksandra Serše. Vrhniška šola skozi čas (I. del). Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 136.
- 2 Vladimir Schmidt, Osnovna šola in osnovnošolska zakonodaja pred sto leti v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969: Slovenski šolski muzej (1970).
Vasilij Melik, Slovenci in nova šola v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969: Slovenski šolski muzej (1970).
Tatjana Hojan, Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah v: Vrhniški razgledi 5 (2004).
- 3 Melik, str. 49.
- 4 Reichsgesetzblatt, 25. maj 1868.
- 5 RGB, 14. maj 1869. Na ta zakon so se naslonili še nekateri drugi državni zakoni in uredbe: Šolski učni red 1870, Zakon o plačah na državnih učiteljskih 1872, Zakon o verouku 1872 in seveda vsi kasnejše sprejeti deželni zakoniki (Landesgesetzblatt).
- 6 Landesgesetzblatt, 29. april 1873 (Kranjska).
- 7 Glej: Aleksandra Serše, Vrhniška šola skozi čas (I. del) v: Vrhniški razgledi 12 (2011).
- 8 Melik, str. 49.
- 9 Obravnave deželnega zbora 1869, priloga 92 in 111.
- 10 Janez Sagadin, Kvantitativna analiza razvoja osnovnega šolstva na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, in Primorskem po uveljavitvi osnovnošolskega zakona iz leta 1869 ter kvantitativni prikaz osnovnega šolstva v poznejši Dravski banovini, v: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969: Slovenski šolski muzej (1970), str. 69–75.
»Število javnih šol se od leta 1870 dalje v vseh naših deželah naglo večja. Po povprečnem letnem zvečanju števila javnih šol v odstotkih si sledijo: Kranjska, Trst z okolico, Istra, Gorica-Gradiška, Štajerska, Koroška.
Kranjska leta 1871 – 207, leta 1900 – 358 šol ... V enorazrednici je učenec bil dolžan hoditi v redno osnovno šolo 8 let, ostal vseh 8 let v tem edinem razredu, med šolanjem je menjal nekaj skupin (oddelkov).

Krankske javne splošne ljudske šole po številu razredov:

1871: enorazrednice – 99, dvorazrednice – 76, trirazrednice – 18, štirirazrednice – 11, petrazrednice – 3

1900: enorazrednice – 199, dvorazrednice – 79, triirazrednice – 32, štirirazrednice – 38, petrazrednice – 8,

šestrazrednice – 1, sedemrazrednice – 0, osemrazrednica – 1.«

- 11 Več o učitelju Leopoldu Cveku in Vincencu Levstiku v prispevku Tatjane Hojan, Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah, v: Vrhniški razgledi 5 (2004), str. 64. Cvek je služboval na Vrhniku od 1843 do 1849, nato se je znova vrnil na šolo leta 1855 in ostal ravnatelj do leta 1874. Bil je znan skladatelj, član Filharmonične družbe in Glasbene matice.
- 12 Tatjana Hojan, Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah, v: Vrhniški razgledi 5 (2004), str. 64 in 71. Levstik je učil na vrhniški šoli od 1875 do 1903. Tudi Levstik je bil skladatelj. 63 let je deloval kot organist, 50 let v vrhniškem cerkvenem koru. Za zasluge na področju cerkvenega petja je bil odlikovan z zlatim zaslužnim križcem »Pro ecclesia et pontifice«. Glej še: Tatjana Hojan: Vrhniška učiteljska rodbina Levstik, v: Vrhniški razgledi 11 (2010).
- 13 Učiteljski tovariš – Slovenski učitelj, glasilo »učiteljskega društva za slovenski Štajer«, izdalo in založilo: Učiteljsko društvo za slovenski Štajer v Ljutomeru, 1875 – Pajkova tiskarna v Mariboru, str. 169–170 v rubriki Dopisi: IZ VRHNIKE, 12. maja 1875.
- 14 Tatjana Hojan, Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah, v: Vrhniški razgledi 5 (2004), str. 71. Stojec se je ukvarjal z glasbo in bil hkrati tudi skladatelj. Leta 1908 je dobil za 40-letno delo častno svetinjo. Na šoli je učil od 1878 do 1905.
- 15 Prav tam, str. 71. Jernej Černe je bil znan čebelar, leta 1895 je izdal knjigo z naslovom Umno čebelarstvo.
Glej še: Tatjana Hojan, Jernej Černe (1857–1906), v: Vrhniški razgledi 7 (2006).
- 16 Prav tam, str. 66, 68. Ivana Vidic je sodelovala v društvu učiteljic, ki je bilo ustanovljeno 1897. Že prvo leto je bila med odbornicami zbrana za zastopnico učiteljic za Ljubljano-okolico. Bila je članica ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda.
- 17 Prav tam, str. 66, 68. Ana Pour je bila kot Ivana Vidic članica društva učiteljic, za Ivano Vidic je prevzela zastopstvo za področje Ljubljana-okolica. Pisala je članke v strokovno revijo Učiteljski tovariš in mladinsko revijo Vrtec. Bila je tajnica 1892–1901 ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda, odbornica pa 1892–1894.
Glej še: Tatjana Hojan, Ana Pour Suhadolc (1862–1931), vrhniška učiteljica, v: Vrhniški razgledi 8 (2007). Ana Pour je učila do leta 1903. Po poroki je tako kot večina učiteljic (izjeme so bile učiteljice, ki so se omožile z učiteljem) prekinila s poučevanjem.
- 18 Prav tam, str. 71. Peter Bohinjec je na Vrhniku kaplanoval od 1890 do 1893. V teh letih je veliko objavljaj zlasti v Domu in svetu. Bil je znan pisatelj, zgodovinar, potopisec in dramatik.
- 19 Prav tam, str. 70. Anton Arko je deloval na Vrhniku od 1894 do 1899 in je bil član društva Učiteljska samopomoč.
- 20 Prav tam, str. 71. Luznik je bil na Vrhniku od 1896 do 1902. Ko je služboval v Škrbini na Krasu, je izumil didaktofon, takrat enega najboljših glasbenih instrumentov. Ukvarjal se je tudi z drugimi stvarmi. Glej: Učiteljski tovariš 1902, str. 183.
- 21 Prav tam, str. 65–66.
- 22 ZAL, VRH-48; knjiga II. Vse preglednice so povzete po vrhniški šolski kroniki.
- 23 ZAL, VRH-48; knjiga I. in II.
V knjigi III. 1908/09 petrazrednica (dekleta in dečki skupaj), avgusta 1909 šestrazrednica (oba spola skupaj).
- 24 Prav tam, knjiga I.
- 25 ZAL, VRH-48, knjiga II. V tekstu so (ne v razpredelnici) navedeni podatki za leto 1877/78:
Dečki – 422, dekleta 352, skupaj 774. Za leto 1878/79: dečkov 461, deklic 361, skupaj 822. Te številke veljajo skupaj za redno in ponavljalno šolo.
- 26 Prav tam, knjiga I. in II.
- 27 Katarina Keber, Čas kolere, Dissertationes – Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, 6. zvezek, Ljubljana 2007. Glej tudi: Vrhniške razglede 5 in 12.
- 28 ZAL, VRH-48, knjiga I. in II.
- 29 Prav tam, knjiga II.
- 30 Prav tam, knjiga I. in II.
- 31 Glej: Katarina Keber.
- 32 Katarina Keber in Vrhniški razgledi 12 (Vrhniška šola skozi čas I. del, str. 143).
- 33 Aleksandra Serše, Ob stoletnici vrhniškega vodovoda, Vrhniški razgledi 5, 2004, str. 73–78.
- 34 Glej še: Peter Vodopivec, Črne koze na Kranskem in v Ljubljani 1873/1874, v: Kronika 20 (1972).
- 35 LGB, 1874/6. Obravnave 14, Osutek zakona, Priloga 42, str. 438–439.
- 36 Šola je bila sprva štirirazredna, 1882 je postala petrazredna, 1887 šestrazredna, 1889 sedem- in naslednje leto osemrazredna.
Glej še: Tatjana Hojan, Stoletnica prva mestne dekliške šole v Ljubljani. V: Kronika 3 (1975) in zbornik Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes, I. in II. (1998 in 2000).
- 37 Glej še: Vladimir Vilman, Žagarska dejavnost na veleposvestu Galle v Bistri pred drugo svetovno vojno. Kronika 49, str. 207–214. V njem je podan pregled gospodarske dejavnosti družine Galle (žage, les ...).
- 38 Glej še: Olga Pivk, Vrhniške opekarne, Vrhniški razgledi 12. Na str. 204–209 je opisana Kotnikova opekarina (Franc Kotnik, 1828–1890).